

Telder

INHOUD

Achtergrond en jonge jaren

Studententijd

De beginperiode in Zeist

Was dit wel iets voor een ingenieur?

Een minder makkelijke tijd

1927 tot 1935

Telder en Oskamp

De padvinderij

Telders financiën

De Oxford Groep

Onzekere vooruitzichten

De reis naar Indië

1936, Telders laatste jaar op het internaat?

Januari tot september 1937

September 1937 tot september 1941

De mobilisatieperiode

Oorlog: de situatie tot september 1941

Telders Blanda-periode

Nog enkele jaren in Zeist

Telder

Afwisselend Indonesië, Nederland en Suriname

Zuid-Limburg

Nabeschuwing

Telders gedrag

Seksualiteit

Baarn

De verstandhouding Do-Telder

Geloof

Politiek

***

Achtergrond en jonge jaren

Hoe het leven van Telder er tot 1918, toen hij in Delft ging studeren, heeft uitgezien is een volstrekt open vraag. Over die fase van zijn leven is Telder, zo communicatief als hij was, altijd zeer gesloten geweest: niemand op het internaat wist ook maar iets van zijn achtergrond.

En alleen daarom is het interessant, om bij die achtergrond stil te staan.

Piet Telder werd op 30 oktober 1901 in Meppel geboren als oudste kind van Willem Telder en Trijntje Bouwmeester. Er zouden nog drie dochters volgen.

Willem Telder was slachter van beroep. In die tijd werd nog veel op boerderijen geslacht, en zo'n slachter ging in wijde omtrek van boerderij naar boerderij. Zo heeft hij vermoedelijk de boerendochter Trijntje uit

Telder

Wanneperveen leren kennen. Daar werd hun huwelijk op 1 september 1900 voltrokken. beide echtelieden waren Nederlands Hervormd en, naar de omgeving te oordelen (de kop van Overijssel), Gereformeerde Bonders. Vanaf het moment dat hij zich, gehuwd en wel, aan de Weerdstraat 8 in Meppel vestigde, omschreef Willem Telder zijn beroep ook als varkensslachter of spekslager. Wij hebben het vermoeden, dat hij toen van het ambulante werk is overgeschakeld op het drijven van een slagerij.

Eind september 1927 verhuisde het gezin naar Staphorst.

Daar bewoonde men een vrij groot pand, waar enkele personen die niet met de Telders verwant waren, eveneens waren ingeschreven, met de vermelding: kostganger. Dit doet ons vermoeden dat het hier om een kosthuis ging.

Twee jaar later overleed Willem Telder. Trijntje bleef het kosthuis houden, tot haar overlijden op 7 juli 1950.

Vanaf dat moment is het formele hoofdbewonerschap overgegaan op haar zoon, onze Piet Telder.

Piet was intussen reeds op 11 september 1918, nog vanuit Meppel, naar Delft verhuisd, waar hij aan de Technische Hogeschool ging studeren. (1)

De hierboven uiteengezette situatie roept enkele vragen op. Telder bereikte de leeftijd van 12 jaar, het moment waarop over eventueel voortgezet onderwijs moet worden nagedacht, in het jaar 1913. Het was in die tijd

Telder

bepaald geen vanzelfsprekendheid dat een zoon van een slager uit Meppel naar de middelbare school zou gaan.

Maar het werd nog fantastischer: Piet, die blijkbaar een heldere kop had, ging vervolgens ook nog studeren in Delft!

Telder zou in de loop van zijn leven op grond van zijn doen en laten geregeld vragen oproepen, en hier hebben wij meteen al de eerste vragen.

Wie of wat is de oorzaak van deze spectaculaire ontstijging aan het ouderlijk milieu geweest, en hoe is die ontstijging bekostigd? Wij tasten daarover in het duister.

Studententijd

Telders studietijd liep van 1918 tot 1925. Over de studie zélf (civiel ingenieur) is ons niets bekend.

In Delft raakte Telder betrokken bij de Delftsche Studentenclub van Oudpadvinders (1915-1920). Uit deze club is in 1920 een zogeheten *stam* voortgekomen, genaamd: De Delftsche Zwervers. Een stam, 'welke zich onder leiding van "Eenzame Wolf" (vaandrig Piet Telder) krachtig ontwikkelde.'

Telder heeft vervolgens negen maal, tussen 1922 en 1930, bij de Delftsche Zwervers een vakantiecamp geleid voor kinderen van de Marthastichting uit Alphen aan de Rijn. (2)

Voorts vermoeden we dat Telder al tijdens zijn studententijd in contact is gekomen met de Indiase theosoof J. Krishnamurti, die van 1921 tot 1929 zijn

Telder

lezingen gaf, tijdens de zogeheten sterkampen op het landgoed Eerde bij Ommen.

Ruim tien jaar later schreef Telder daar over:

‘Ik denk veel aan Ommen en Krishnamurti's optreden daar. Tien jaar geleden werd een groot deel van de beschaafde wereld bewogen door de tijding, dat Christus in een jonge Hindoe gereïncarneerd zou zijn. Op de Overijsselse Bestherberg profeteerde mevrouw Besant voor duizenden mensen en Krishnamurti stond in het centrum van de belangstelling. Sinds die eerste kampen op de parse heide is er veel gebeurd. Niemand gelooft nog, dat de wereldleraar ook maar in de verte iets met Jezus van Nazareth te maken heeft; alle geheimzinnigheid en alle wonderbaarlijkheid zijn verdwenen. Krishnamurti is tien jaar ouder en anders geworden.’

Maar als student had Telder al stilgestaan bij de relativiteit van ogenschijnlijk ernstige zaken. Hij kon er ook geestige grappen over maken. Zo vertelde hij later graag, dat hij zich tijdens een lezing in Ommen in de onmiddellijke nabijheid van de grote meester in de struiken had verborgen. Hij wilde namelijk zien of Krishnamurti tijdens zo'n lezing vanuit hogere sferen werd geïnspireerd of dat hij toch moest frommelen met papiertjes. Dat laatste bleek, tot groot plezier van Telder, het geval te zijn. (3) Tenslotte heeft Telder reeds tijdens zijn Delftse jaren een tweede studie ter hand genomen: theologie. De notulen van de curatorenvergadering op 4

Telder

april 1925 (vier weken na Telders afstuderen als ingenieur) vermelden namelijk:

‘Voorstel ds. Van Dijk om P. Telder, ingenieur en student in de godgeleerdheid, aan te nemen.’ (4)

De beginperiode in Zeist

WAS DIT WEL IETS VOOR EEN INGENIEUR?

Telder begon op het internaat in april 1925. Hij was toen 23 jaar oud. Zijn benoeming werd omschreven als: gouverneur voor de jongere jongens, maar Telder heeft achteraf steeds beweerd dat hij reeds vanaf 1925 adjunct-directeur was, althans, dat hij als zodanig fungeerde.

Er is wel eens, lichtelijk smalend, van de ‘eeuwige tweede man’ gesproken.) (5)

Gaandeweg zou Telder zich op het internaat en ook, vanaf 1931, als leraar op het Baarnsch Lyceum ontpoppen als een man met charisma en charme.

Als een erudiete figuur, zeer geëngageerd op maatschappelijk gebied.

Gaat nu een dergelijke figuur in Delft civiel ingenieur studeren om later leraar te worden? Of eeuwige tweede figuur op een internaat?

Een nieuwe vraag, aldus. En weer een vraag zonder duidelijk antwoord.

Telder was wellicht toch ook een beetje een wereldvreemde, zweverige figuur, die in de nuchtere ingenieurswereld niet erg zou hebben kunnen gedijen. (6)

Telder

Maar het is ook mogelijk dat hij al tijdens zijn studie in Delft tot een ingrijpende herwaardering is gekomen, een herwaardering over de wereld en zijn positie in die wereld. Wellicht was er sprake van een pastorale roeping.

Een minder makkelijke tijd

Als uitvloeisel van het overlijden van ds. Van Dijk ontstond er een episode die voor Telder niet gemakkelijk is geweest. Diep in zijn hart heeft hij waarschijnlijk de hoop gekoesterd om de Do op te volgen. Hij was immers al met zijn studie theologie op weg, hij had het *runnen* van het internaat al goed in de vingers gekregen, en hij vond zichzelf met zijn 24 jaar (hij zou gauw 25 worden) waarschijnlijk wel tegen die taak opgewassen. Maar de curatoren dachten daar anders over. Naast Telder werd tijdelijk Peter Hakkesteegt aangetrokken.

Waarschijnlijk betekende dit dus een teleurstelling. Maar er was nóg iets, dat Telder in die korte Trio-tijd dwars zat: juffrouw d'Engelbronner. Zo goed als hij met Hakkesteegt overweg kon, zo'n moeite had mij met haar.

In januari 1927 besloot hij zich bij de curatoren over haar te beklagen. Er waren conflicten gerezen op het gebied van de geestelijke opvoeding van de internisten. (7)

Telder

1927 tot 1935: Telder en Oskamp

Aanvankelijk ging het, in samenwerking met de nieuwe directeur ds. Vunderink, uitstekend met Telder. Hij was dan wel niet nummer één, maar toch in ieder geval nummer twee, ook toen er enkele gouverneurs bij kwamen: een neef van de Do, de eerste Oskamp, Sniijders. Telder was de 'primus inter pares'.

Maar die situatie veranderde toen de tweede Oskamp (Tonny) zijn intrede deed, in het voorjaar van 1929. Geleidelijk aan werd duidelijk, dat Telders positie ten opzichte van die van Oskamp enigszins verbleekte, vooral wat betreft de manier waarop de Do met hen beiden omging. Oskamp was duidelijk favoriet. En ook favoriet als eventuele opvolger, later.

Telder bleef, maar hij richtte zijn blik toch ook naar elders: het Baarnsch Lyceum. Daar werd hij vanaf september 1931 leraar natuurkunde en mechanica. (8)

De padvinderij

Intussen had Telder op het internaat een apart project op touw gezet: een padvindersgroep.

In het *Leidersblad* (het officiële orgaan van de leiders en bestuursleden van de padvinderij) werd in het najaar van 1927 melding gemaakt van de voordracht tot benoeming van een aantal hopmannen, onder wie Telder.

Telder

In hetzelfde nummer werd door de secretaris bekendgemaakt dat er in Zeist aan het internaat onder leiding van hopman P. Telder een zogeheten 'schooltroep' was opgericht. (9)

Voor Telders beschrijving van die padvinderij op het internaat verwijzen wij naar hoofdstuk 5.

Telder was niet zómaar een padvinder. Ook buiten het internaat was hij steeds betrokken bij de padvinderij, en dat zou zo blijven, tot de Tweede Wereldoorlog.

Op het landgoed Eerde had Telder al veel voetstappen liggen uit de tijd van de Orde van de Ster in het Oosten (Krishnamurti en consorten). Ook bij de Nederlandse padvinderij stond Eerde centraal.

In 1923 was er bij de padvinderij een voortrekkersraad samengesteld uit een vijftal enthousiastelingen, onder wie Telder. Zij gingen zich toen onder andere bezighouden met het samenstellen van een reglement voor voortrekkers.

Er zijn ook aanwijzingen dat Telder reeds omstreeks 1920 betrokken was bij de start van de welpen (de jongste padvinders) in Nederland, want de eerste vertaling van het *Welpenhandboek* is van zijn hand.

In 1937 kwam het hoogtepunt van Telders padvindersleven: hij werd benoemd tot bestuurslid van de vijfde Wereld Jamboree die gehouden werd in Vogelenzang.

Het Internaat | Bijlage bij hoofdstuk 3, 4 en 6

Telder

Telder werd hoofdkwartiercommissaris (HKC) voor oud-padvinders en hij kreeg bovendien de leiding van Subkamp No.5. Dat kamp bestond uit de volgende delegaties:

Holland	692
Zweden	200
Tsjecho-Slowakije	320
Noorwegen	40
Griekenland	40
Engeland	1200
Totaal	2492 man

Telder raakte bij die gelegenheid zeer bevriend met prins Bertil van Zweden, die de Zweedse delegatie aanvoerde.

Zoals bekend verbood de Duitse bezetter de padvinderij in het begin van 1941. Maar eind 1940 hadden A.E. van Voorthuizen en ir. P. Telder hun volmachten reeds ingeleverd en waren zij uit de padvindersbeweging getreden. (10)

Eigenlijk was Telder meer een Wandervogel dan een padvinder. Dit vereist enige uitleg.

De in 1901 in Berlijn ontstane groepering 'Wandervogel' leek in haar opzet wel op de padvinderij, maar er waren toch grote verschillen. De tien jaar later in Duitsland gestichte Deutscher Pfadfinderbund (naar analogie van de Engelse Boy Scouts) is ook nooit zo populair geworden als het

Telder

Wandervogelgebeuren. In beide gevallen ging het om spelletjes en rituelen maar de padvinderij was, vooral in Engeland, nogal militaristisch van opzet. Een merendeel van de leiding bestond daar trouwens uit hoge militairen. Bij de Wandervogel ging het heel anders. Zij waren alles behalve autoritair geïntereerd. Sterker nog, ze verzetten zich tegen sociale conventies, en de jongelui kregen in het keizerlijke Duitsland al gauw een bedenkelijke reputatie: vreemd, onaangepast en ongeremd gedrag, bizarre kleding en - nog het allerergste - seksuele vrijheid.

De essentie van het Wandervogelgevoel lag in de vlucht uit het stadsgewoel, ver weg van de plichten van school en universiteit, naar de rust en ongereptheid van de vrije natuur.

Rond het kampvuur kwam men dan tot uitwisseling van de diepste emoties, en het is vooral dit laatste wat lijnrecht inging tegen de habitus van de rechtgeaarde padvinder, die toch veel aangepaster en traditioneler van aard behoorde te zijn. (11)

Telders financiën

Op het internaat kreeg Telder natuurlijk ook kost en inwoning, maar de salarissen waren pover. Over 1927 hebben wij geen cijfers; tijdens de cursus 1928/1929 ontving Telder aanvankelijk f 91,33 per maand; per april 1929 werd dat opgetrokken tot f 100,- Dat was al vorstelijk vergeleken bij de overige gouverneurs: hun salarissen varieerden van f 40,- tot f 75,-

Telder

Telder probeerde op verschillende manieren zijn inkomen op te voeren. In de eerste plaats ging hij de extreem zwakke broeders op het internaat bijlessen geven, in wiskunde, natuurkunde en mechanica. Dat viel buiten het normale toezicht op het huiswerk, wat het internaat uiteraard zonder extra kosten behoorde te verschaffen. En die bijlessen moesten apart betaald worden. Dit bleef een beetje een dubieuze opzet, maar de Do heeft het blijkbaar steeds getolereerd.

Voorts ging Telder vanaf september 1931 les geven aan het Baarnsch Lyceum, natuurkunde en mechanica, 28 uur per maand. Dat leverde f 247,50 per maand op.

En hij begon in die tijd te publiceren. Niet bekend is, wat dit opgebracht heeft, maar in de periode 1927 tot 1935 zag Telder kans om naast zijn twee toch vrij inspannende banen nog zeven publicaties te verzorgen, twee als schrijver en vijf als vertaler.

Die boeken besloegen twee terreinen: populair-wetenschappelijk en filosofisch-religieus. Om met dit laatste te beginnen: in 1934 vertaalde Telder *Spiritual Healing* van Malcolm Spencer en H.W. Workman. Uitgeverij Paris in Amsterdam gaf het uit onder de titel *Genezing door den geest, een kritische waardering*. In datzelfde jaar publiceerde Telder (ditmaal als auteur) in de serie Kerkopbouwgeschriften van uitgeverij Van Gorcum in Assen een verhandeling over Krishnamurti.

De filosofie van Krishnamurti sprak hem, ondanks alle grappenmakerij, toch heel sterk aan: De mens moet zich bevrijden van alle ketenen waarin hij of

Telder

zij gevangen zit. Vanuit zichzelf; en hij moet zich niet laten knevelen door godsdiensten en dergelijke.

In 1936 verscheen er bij Paris van Telders hand nog een vertaling van Waldemar Gurians *Der Kampf um die Kirche im Dritten Reich*, eigenlijk meer politiek-religieus dan filosofisch: Gurian trachtte - overigens vergeefs - de Duitse kerken tegen het nazisme in het geweer te brengen.

Bij de populair-wetenschappelijke boekjes ging het intussen iets nadrukkelijker om de verdienste. Nadat hij er drie voor uitgeverij Leopold vertaald had, schreef hij er zelf een: *Een land van avontuur; praatjes en plaatjes over natuurkunde*. Dit boekje had veel succes. Telder was een geweldig didact.

Maar waarom toch al die inspanning om een behoorlijk inkomen te vergaren? Had hij als vrijgezel dan zoveel geld nodig?

Inderdaad - dat had hij. Telder moest twee familieleden, zijn moeder en een zuster, financieel ondersteunen. (12)

De Oxford Groep

Van verschillende zijde is erop gewezen, dat Telder zeer is 'gepakt' door deze stroming. De bezinningstechniek van de 'stille samenkomst' ofwel 'quiet time' is dan ook onder Telder's leiding geruime tijd gepraktiseerd op het internaat.

Telder

Een collega typeerde Telder als een wereldburger, natuurvriend, padvinder en filosoof. 'Maar bovenal was hij een fervent aanhanger van de Oxford Groep.' Het daar gebodene sprak hem aan. Het streven naar een betere samenleving, met daarbij tijdens de samenkomsten de combinatie van drie kenmerken: een vrij chique milieu, het openhartige van de 'sharing' (een soort openbare biecht) en de onconventionele sfeer van de samenkomsten waren hem uit het hart gegrepen.

Telder organiseerde (zo heette het) de samenkomsten op het internaat. Men kan zich voorstellen, hoe hij de gasten ontving, hen hun kamers aanwees, aankondigingen deed over maaltijden en faciliteiten, kortom, hoe hij blijk gaf van een bedrijvigheid vanuit een centrale positie binnen het internaat. Wij zouden dit willen omschrijven als de logistieke leiding. Verder deed Telder ijverig aan alles mee, maar om nu te stellen dat hij in inhoudelijke zin de leiding had - dat is wellicht teveel gezegd. Die lag toch meer bij figuren als Charlotte van Beuningen en baron Van Wassenaer. De Do hield zich bij dit alles angstvallig op de achtergrond. (13)

Onzekere vooruitzichten

In juli 1932 vroeg de Do aan de curatoren of zijn zoon Jo, die van plan was om uit Indië weer naar Nederland terug te keren, zou kunnen gaan samenwerken met het internaat om jongens in huis te nemen, 'die thans moeten worden afgewezen'. Dit heeft geleid tot het stichten van

Telder

Dependance, een apart huis aan de Platolaan. Per september 1933 was dat een feit.

Zowel Oskamp als Telder zagen in de terugkomst van het echtpaar Vunderink-Ouwehand naar Nederland, en hun - weliswaar indirecte - betrokkenheid bij het internaat, een bedreiging voor de kansen van diegenen in de leiding die niet tot de familie Vunderink behoorden. Deze ontwikkeling speelde vanaf de zomer 1932. (14)

De reis naar Indië

In september 1935 mocht Telder, op uitnodiging van Shell, en voor rekening van het Deterdingfonds, een reis naar Indië maken. Er waren per jaar maar vier leraren, die daarvoor in aanmerking kwamen. Voor ons gevoel waren dit propagandareizen: jonge mensen moesten gestimuleerd worden om voor een loopbaan in Indië te kiezen. De officiële reis duurde drie maanden, maar Telder kwam pas ruim na de Kerstvakantie terug; hij heeft blijkbaar voor eigen rekening enkele weken aan zijn verblijf toegevoegd.

Het was een geweldige ervaring; Telder publiceerde er in 1937 (bij Paris) een boek over: *De zon tegemoet*. Ook schreef hij er over in het *Internaatnieuws* en in *Animo*, het schoolblad van het Baarnsch Lyceum. (15)

In *De zon tegemoet* treffen wij lyrische beschrijvingen van Indië aan:

Telder

‘Ik zou dolgraag hier willen blijven, aan dit blauwe meer en onder deze groene dennen, in deze vrije wereld en onder deze vrije mensen.’

Waren die Indonesiërs (‘inlanders’ zei men destijds) dan zo vrij? Telder benaderde dit vanuit zijn typisch Telderachtige gevoel, waarbij hij zich dikwijls geknecht voelde door westerse conventies. Hij vervolgde:

‘Maar in veel opzichten ben je zo gewend aan de kooi van de tamme vogel, dat je met sterke banden vastzit aan de cultuur en de sfeer van de grote stad - en definitief je kooi verlaten is een zó geweldige onderneming, dat je zelfs bij de open deur aarzelen blijft.’ (16)

1936: Telders laatste jaar op het internaat?

Telder is gedurende het jaar 1936 zeer op Baarn gericht geweest. Er zijn ook tekenen die erop wijzen dat hij toen nog wél op het internaat werkte, maar in Baarn woonde.

Het contact Zeist-Baarn is op sportgebied in die tijd ook zeer geïntensiveerd. Dat werd door een schrijver uit Baarn toegeschreven aan de dubbelfunctie van Telder. Men organiseerde ‘dual meets’ bij verschillende sporten. In één adem wordt daarbij juffrouw S.I. Bartlema genoemd, de zeer sportieve gymnastieklerares aan het Baarnsch Lyceum, ‘wier enthousiasme aanstekelijk werkte’.

Telder

Telder was verrukt van haar. (17)

Reeds kort na de aanvang van de cursus 1936/1937 stond vast dat Telder het internaat zou gaan verlaten. Medio oktober meldde de Do dit aan de curatoren. Telder ('een uitstekende gouverneur' stond erbij vermeld) zou per 1 januari 1937, na 12 jaar gouverneurschap, vertrekken.

Op de reünie, op 19 december 1936, werd na de pauze een revue opgevoerd die grotendeels was gewijd aan de vertrekkende Telder. Hij werd uitbundig gehuldigd en kreeg een radio als afscheidscadeau. In het reünienummer van het IN schreef Telder een hartverscheurend stuk:

'Bijna twaalf jaar heb ik in het internaat gewerkt. Het weggaan valt mij niet licht. [...] Het is niet eenvoudig, om een werk neer te leggen, dat men niet verlaat, omdat het geen voldoening meer geeft. Maar omdat men tenslotte in zijn leven kiezen moet.' (18)

Het was Telder duidelijk geworden, dat de kaarten geschud waren: de weg naar het directeurschap leek definitief versperd.

Januari tot september 1937

Telder concentreerde zich op zijn leraarschap en hij begon weer wat meer te schrijven. Een populair-wetenschappelijk boek *Het wonder der snelheid*

Telder

(Becht, Amsterdam 1937) en een door Voorhoeve in 1938 uitgegeven loodzware, christelijke verhandeling, getiteld: *God weet het*, met als motto: Het heeal is geen machine, maar een gedachte.

Telder was nog bezig met de vertaling van een boek van R.Baden-Powell, getiteld *Een verkenning in Afrika* (het zou in 1939 worden uitgegeven) toen hij een noodkreet vanuit het internaat ontving. (19)

September 1937 tot september 1941

Oskamp was ziek geworden; omstreeks september 1937 moest hij in een sanatorium worden opgenomen. Medio november zou hij komen te overlijden.

Er waren intussen enkele mutaties onder de gouverneurs doorgevoerd en in het rijtje nieuwe namen, door de Do aan het curatorium gemeld, werd Telder terloops genoemd. Inderdaad: men had Telder verzocht om toch maar weer terug te komen op het internaat, om waar te nemen.

Aanvankelijk was de gedachte geweest, dat dit waarnemen van tijdelijke aard zou zijn. Tot Kerstmis was er gezegd. Maar door het overlijden van Oskamp werd Telders terugkomst op het internaat definitief. Enige tijd had hij zijn domicilie nog in Baarn, maar weldra (in ieder geval vanaf september 1938) was hij weer intern op het internaat. 'Hij heeft zijn kamer nu ook temidden van de jongens', een mededeling die in de notulen van de curatoren een beetje overbodig aandoet.

Telder

De cursus 1938/1939 kwam al enigszins in het teken van een mogelijk naderende oorlog te staan. Telder had, tegen deze achtergrond, een veel intensiever en diepgaander contact met de Do dan voorheen en zijn kansen leken te keren.

Hij kwam er openlijk voor uit dat hij veel liever directeur van het internaat zou zijn, dan rector elders. Dat werd hem namelijk met enige regelmaat aangeboden.

Vervolgens vestigde de Do in het voorjaar van 1939 de aandacht van de curatoren op de kwestie van zijn opvolging. Hij suggereerde dat Telder, al of niet gehuwd, hem zou kunnen opvolgen, terwijl een gehuwd predikant Telder als adjunct-directeur terzijde zou kunnen staan.

Een niet erg voor de hand liggend plan, voornamelijk gestoeld op Telders talenten om het internaat te *runnen*.

De curatoren vonden het geen slecht idee. (20)

De mobilisatieperiode

Per september 1939 nam Telder ontslag in Baarn en wijdde zich verder volledig aan het internaat. Dat was ook wel nodig: veel gouverneurs hadden ontslag genomen in verband met de mobilisatie. Ook leraren kwamen onder de wapenen, onder wie de wiskundeleraar J.W. Koning. Telder kon hem nu vervangen.

Telder

Telder prijkte nu - eindelijk - in de hoedanigheid van adjunct-directeur in de naamlijst van het *Internaatsnieuws*.

Het had lang geduurd. En een échte benoeming door de curatoren kunnen wij in de stukken niet vinden, maar vanaf nu leek het erop, dat Telders positie op het internaat zeker gesteld was.

Het schijnt overigens, dat de situatie van Telders kamer 'te midden van de jongens' weer een wijziging onderging: in het huis van de Do was een kamer waar de administrateur van de Vereniging, de heer J.F. Polet, overdag kantoor hield. Die kamer diende daarnaast als slaapkamer voor Telder. Korte tijd, van september tot november 1939, werd de school door het Nederlandse leger gevorderd. Dit leverde een wat vreemde situatie op, met schoolgang elders, onder andere in het internaatsgebouw. Maar ten tijde van de viering van het twaalfenhalfjarig jubileum van de Do en mevrouw op het internaat was de situatie weer genormaliseerd.

Telder schreef toen een aardig stukje in het *Internaatsnieuws*, waarin hij uiteraard memoreerde hoe het echtpaar Vunderink in 1927 zijn intrede had gedaan, wat de omstandigheden voordien waren geweest, en hoe gunstig het verder allemaal was verlopen:

'De Do en mevrouw hebben van het internaat een groot tehuis gemaakt, waar het gezellig is, en waar iedereen zich op zijn gemak voelt.' (21)

Telder

Vlak vóór de Duitse inval in Nederland leek het internaat voorbeeldig te draaien. In het *Internaatsnieuws* werd een zogenaamd draaiboek voor een Internaatfilm afgedrukt, met geestige passages. Men nam elkaar op de hak; het ging onder anderen om een rijstmaaltijd, waaraan de Indische jongens overvloedig sambal toevoegden. Maar ook met een vermelding die de situatie in de leiding treffend weergaf: ‘De Do, tevreden om zich heen kijkend.’ En verderop: ‘Telder, met een ongerust gezicht op zijn horloge kijkend.’ (22)

Oorlog: de situatie tot september 1941

Februari 1940 werd er op school en op het internaat geld ingezameld voor het Finse Rode Kruis. Op het internaat nam Telder het voortouw bij deze actie.

Maar in mei 1940 kwam tenslotte ook Nederland in oorlog.

Van juni 1940 tot februari 1941 was er sprake van een gedeeltelijke inkwartiering. Het internaat werd deels door Duitse militairen en deels door internisten plus leiding bevolkt.

Een aantal internisten was bij families in Zeist ondergebracht, en ook de Do en mevrouw betrokken enkele kamers in de Platolaan. Zodoende kwam het gehele huis van de Do tijdelijk ter beschikking voor internisten. Zij huisden daar onder leiding van Telder.

Telder

In het *Internaatsnieuws* werd in een stukje ‘Evacuatie uit het internaat’ beschreven hoe dit in z'n werk ging:

‘De rustige knapen kwamen bij diverse families in de Platolaan in huis. “De hoop” van het internaat bleef echter in het huis van de Do; zij vormen een exclusief groepje met hun jolige leider.’

Elders in hetzelfde nummer van het *Internaatsnieuws* werd nog vermeld:

‘Maar dan dat wekken 's morgens. Dat is een waar beulenwerk. Zo grondig zal dat bij jullie wel niet gebeuren. We worden onder veel krachttermen uit ons bed gehengst. Liefst om tien voor acht. En dan wordt er nog van je verwacht dat je je wast ook.’

Het leek er een beetje op, dat Telder in de eerste ambtswoning een soort padvindersregie had ingevoerd. (23)

Tijdens de zomervakantie 1940 verkeerde Telder trouwens nog even écht in padvinderssferen, in Ommen. Spoedig daarop was dat afgelopen.

Op 22 juli 1940 schreef hij aan de Do een briefkaart vanuit Ommen, met als afzender: ‘Telder, Ommen’:

‘Beste Do, woensdagmorgen ga ik van hier naar Schatzenburg, Dronrijp (Fr). Zoudt U daar de post heen willen sturen? Alvast erg veel dank voor al Uw

Telder

moeite! Als je buiten bent valt het weer erg mee. Die gecondenseerde melk met suiker is ook voortreffelijk in de thee. Hartelijke groeten aan mevrouw en alle anderen en een stevige handdruk, Piet T.' (24)

De cursus 1940/1941 verliep vervolgens, wat betreft de behuizing, zoals wij hierboven beschreven. Telder zag kans om tussen de bedrijven door nog profijt te trekken van de strenge winter: samen met de gouverneurs Gerrit Dun en Willem Bins reed hij de elfstedentocht.

De Duitsers hadden het internaat vanaf februari 1941 verlaten, maar in juli 1941 vorderden ze het gebouw in z'n geheel, als gevolg waarvan ingaande september 1941 een geheel nieuwe situatie ontstond, met behuizing in twee huizen aan de Platolaan en de villa's Kerckebosch en Blanda. (25)

Telders Blanda-periode

Telder heeft vanaf september 1941 leiding gegeven aan dát deel van het internaat, dat in villa Blanda gehuisvest was.

In het *Internaatnieuws* stond de situatie op Blanda als volgt omschreven:

‘Bewegen wij ons verder, dan bereiken we Villa Blanda aan de Utrechtse Straatweg, waar de heren Telder en Van Wely de vierde en vijfde klas HBS dressereren, terwijl twee gymnasiasten aldaar proberen een nog enigszins klassieke achtergrond aan dit zeer technische geheel te geven.

Telder

Juffrouw Netty is hier de vrouw des huizes, een taak die haar voortreffelijk afgaat; ze wordt geassisteerd door juffrouw Bakker.'

Juffrouw Netty was de jongste dochter van de Do (zij zou weldra met Willem Bins trouwen) en Toosje Bakker was een nichtje van de Do. (26)

Telder en Van Wely konden goed met elkaar overweg. Men had het leven op Blanda goed in de hand. Maar toch liep niet alles vlekkeloos. Telder had altijd al moeite gehad om zijn sympathieën en antipathieën niet ál te duidelijk te laten blijken.

Het is mogelijk, dat dit toch vrij ongewenste effect op Blanda is versterkt, waar hij zich nu buiten het directe gezichtsveld van de Do bevond.

In ieder geval werden vooral de samenkomsten op Telders kamer door de internisten die daar niet voor werden uitgenodigd, hoe langer hoe storender gevonden.

Dat is er - naar alle waarschijnlijkheid - de oorzaak van geweest dat tegen het eind van de cursus 1941/1942 ongunstig over hem werd gerapporteerd, waardoor zijn positie op het internaat onmogelijk werd. (27)

Enkele internisten die uitgesproken anti-Telder waren, hebben een gelegenheid afgewacht, om hem beentje te lichten. Ze stonden onder leiding van Daan Hanekuyk.

Ze hebben een brief aan s'Jacob geschreven. Over de inhoud van die brief gingen nadien uiteenlopende verhalen circuleren. Het zou niet zijn gegaan

Telder

om geheimzinnigheden in Telders kamer, maar om een zwemincident (met enkele internisten naakt zwemmen) in de Kromme Rijn.

Aan het begin van de nieuwe cursus 1942/1943 zweeg het *Internaatnieuws* over het verdwijnen van Telder. In de naamlijst stonden voor Blanda twee gouverneurs vermeld: H.A. van Wely en A.J.W. Rommes. Maar Van Wely zou Telder niet opvolgen als eerste man op Blanda. Dat zou weldra Willem Bins worden. (28)

Was het einde van Telders lange loopbaan op het internaat nu als een donderslag bij heldere hemel gekomen? Wij denken van niet. Over het algemeen was men, enkele uitgesproken Telderadepten uitgezonderd, toch enigszins op hem uitgekeken.

Nog enkele jaren in Zeist

Van september 1942 tot juli 1947 was Telder nog als leraar aan het Zeister Lyceum verbonden. Hij ging op kamers wonen in het Lyceumkwartier en in die vijf jaar heeft hij nog onverminderd blijk gegeven van zijn gaven om zelfs de zwakste leerlingen begrip voor de exacte vakken bij te brengen. (29)

Afwisselend Indonesië, Nederland en Suriname

Toen er na de oorlog langzamerhand weer meer gereisd kon worden, voelde Telder weer een sterke drang tot reizen. Hij zag medio 1947 kans om een

Telder

tijdelijke betrekking te krijgen als predikant in algemene dienst bij de protestantse kerk in Batavia.

Blijkbaar was hij intussen al wat verder gevorderd met zijn theologische studie, maar aanwijzingen voor het afronden daarvan hebben we niet.

De curatoren stonden hem toe, om na zijn contractperiode van twee jaar weer als leraar op het lyceum terug te keren, aangenomen dat er op dat moment een vacature zou zijn.

Dat is echter niet gebeurd: Telder kreeg per 1 juli 1949 een benoeming als lector aan de universiteit van Indonesië, met de opdracht leiding te geven aan de studenteninternaten in Bandung. Hij vroeg daarom definitief ontslag uit zijn latente dienstverband met de Vereniging. Dat werd hem in september 1949 eervol verleend, 'onder dankzegging voor langdurige en zeer goede diensten aan onze Vereniging bewezen'.

Hiermee kwam een definitief eind aan Telders betrokkenheid bij internaat en lyceum in Zeist, aangevangen in 1925. (30)

In de zomer van 1950 ging de gezondheid van Telders moeder zodanig achteruit, dat hij zich genooddaakt voelde naar Staphorst over te komen. Trijntje Telder overleed op 7 juli 1950, vijf weken na de terugkomst van haar zoon.

Telder vertrok weer naar Bandung, waar hij tot het najaar van 1953 verbleef. (31)

Telder

Terug in Nederland werkte Telder korte tijd (van november 1953 tot februari 1954) bij het Institute of Social Studies in Den Haag, maar het beviel hem daar niet, en gelukkig kon hij opnieuw naar Indonesië, ditmaal als onderdirecteur van een christelijke HBS in Djakarta. Vier jaar later keerde hij terug naar Nederland en woonde hij opnieuw korte tijd in Staphorst. Per 1 september 1958 kreeg hij een benoeming als leraar aan het Grotius College in Heerlen, maar drie jaar later vertrok hij weer naar zijn geliefde tropen, ditmaal Suriname. Van daaruit schreef hij een lange brief aan een oud-internist, waarin onder andere het volgende vermeld stond:

‘Nu breng ik mijn laatste werkjaren door hier in Suriname, waar ik een contract heb getekend om drie jaar les te geven aan een middelbare school. Over tweeënhalf jaar is dat voorbij - ik schrijf nog altijd veel en ik hoop dan een lange reis over de hele wereld te kunnen maken.’

Inderdaad: Telder was sinds 1950 weer flink gaan schrijven. Op het moment dat hij die brief schreef, waren er alweer twaalf uitgaven van zijn hand verschenen, één als auteur: *Dáár waar je niet bent is het geluk* (Ten Have, Amsterdam 1950) en de overigen als vertalingen.

Maar die wereldreis is er niet meer van gekomen. (32)

Telder

Zuid-Limburg

Het laatste traject van Telders veelbewogen leven heeft zich in Zuid Limburg afgespeeld, in Heerlen en in Voerendaal. Wél weer met een korte onderbreking: van juni 1966 tot februari 1967 verbleef Telder opnieuw in Suriname. Het is ons niet bekend wat hij daar heeft gedaan.

Telder was kort vóór die laatste Surinaamse periode naar Voerendaal verhuisd. Er zijn aanwijzingen dat hij in die tijd nog even leraar is geweest aan het katholieke Henric van Veldeke College in Maastricht.

In Voerendaal woonde Telder op kasteel Cortenbach. Dit kasteel was destijds een hotel. De heer A.B. Engeln, de eigenaar en hoofdbewoner, was tevens de hotelexploitant.

Telder woonde en werkte er.

Gedurende de laatste tien jaar van zijn leven heeft Telder nog weer zestien publicaties het licht doen zien, vijftien vertalingen en één als co-auteur, samen met D.C. Mulder en J. Verkuy: *Geredja dan aliran2 modern* [vertaald: De kerk en moderne stromingen] (BPK, 1966).

Op 9 april 1972, 70 jaar oud, kwam Telder te overlijden. Hij is in Gulpen begraven. In de overlijdensadvertenties werd geen enkel familielid genoemd. Wél ondertekenden de Schoolgemeenschap van het Henric van Veldeke College, A.B. Engeln uit Voerendaal en Telders oude, trouwe collega en vriend Anneus M. Brouwer uit Zeist. (33)

Telder

Nabeschouwing

Het leven van Telder is rijk geschakeerd geweest: veelzijdig, creatief en ook een beetje mysterieus.

Doordat hij niet meer rechtstreeks, zélf geraadpleegd kon worden, stond ons slechts een aantal archiefstukken en informatie uit de tweede hand ter beschikking.

Veel vragen blijven daardoor onbeantwoord.

We zullen nu proberen, een aantal aspecten van Telders doen en laten nader te belichten.

Telders gedrag

Telder was dikwijls degene die in het middelpunt stond. Er was doorgaans sprake van een goed gesprek, dikwijls ethisch of religieus getint, waarbij zijn eruditie respect afdwong. Maar gesprekken met Telder waren zeker niet voortdurend loodzwaar; hij had een groot gevoel voor humor en kon ook grappen maken over op zichzelf ernstige zaken.

Een veelgehoorde typering luidt: ‘Telder was een zwerver’. Ook tijdens zijn veelvuldige verblijf in de tropen heeft hij steeds gemijmerd over zwerven, en dan bij voorkeur ‘in de oerbossen’. Het is eigenlijk een wonder, zo stelde een oud-internist achteraf vast, dat Telder het op het internaat zo lang heeft uitgehouden.

Telder

Hij heeft het uitgehouden, zo denken wij, door het veelvuldig tentoonspreiden van tegendraads gedrag.

Zwemmen deed hij bij voorkeur naakt; en als het éven kon, gaf hij graag les in de open lucht, in de tuin van het lyceum, wat in de vroege jaren veertig in Zeist nog zeer ongebruikelijk was. (34)

Maar Telder kon ook ronduit irritant zijn.

Beziet men een foto, genomen op Schiphol tijdens een uitstapje van een klas van het Baarnsch Lyceum, dan staat Telder daar weliswaar achteraan, maar door zijn enigszins Harlekijnachtige manier van doen eist hij toch een groot deel van de aandacht op.

Die ogenschijnlijk kinderachtige opgewondenheid was een uiting van Telders bezieling, van zijn enthousiasme, dikwijls geuit op een manier die mensen kon inspireren; maar toch ook wel kon irriteren. Alleen al door zijn gedrag bracht Telder dus sympathie en antipathie teweeg.

En dan dit: hoewel hij zowel op het internaat als in de padvinderij altijd omringd was door een grote schare jeugdige personen, heeft hij blijkbaar nooit goed beseft dat hij zich, door bepaalde figuren ten opzichte van anderen voor te trekken, laakbaar gedroeg.

's Avonds bij het naar bed gaan kwam hij sommige internisten goedenacht wensen, door zijn hoofd om de hoek van de deur te steken; maar bij anderen nam hij de tijd om, zittend op de rand van het bed, uitgebreid van gedachten te wisselen.

Veel internisten vonden dat gedrag onaangenaam. (35)

Telder

Seksualiteit

Telders tijdgenoten onder de internisten nemen achteraf bij hun beoordeling zeer uiteenlopende standpunten in: 'Overduidelijk homofiel' en 'Pas later, toen ik allang van het internaat weg was, heb ik de vaste overtuiging gekregen, dat Telder homofiel was.'

Maar wij beluisterden ook andere geluiden. Drie door ons gelijktijdig geïnterviewde oud-internisten distantieerden zich nadrukkelijk van het homofiele odium van Telder, ook na kennisname van een aantal door ons genoemde bijzonderheden, waaronder het relaas van Telders einde op het internaat in 1942. 'Geen harde feiten!' werd er gezegd. En één van hen benadrukte nog eens, hoeveel hij aan Telder te danken had.

Een oud-collega van Telder tenslotte bracht in herinnering dat Telder destijds in Baarn veel werk heeft gemaakt van avances naar de gymnastieklerares S.I. (Zus) Bartlema. Het is tussen hen dan wel niets geworden, maar Telders enthousiasme voor deze inderdaad sportieve en aantrekkelijke jonge vrouw zou toch boekdelen spreken tégen die vermeende homoseksualiteit? (36)

Wij belanden hier bij de uiteindelijk onontkoombare vraag of Telder nu werkelijk homoseksueel was, of dat hij door zijn habitus, gedrag en liefhebberijen, en alles wat hij aan het papier toevertrouwde, alleen maar die indruk wekte.

Telder

Is het in deze tijd, aan het begin van de 21ste eeuw, eigenlijk nog wel relevant om die vraag te stellen?

Wij denken van wel. Wanneer Telder, gewapend met zijn diploma civiel ingenieur, bruggen was gaan bouwen of bibliothecaris van een technische bibliotheek was geworden, zou die vraagstelling, zeker nu, irrelevant en zelfs ongepast zijn. Maar hij koos voor een werkring tussen opgroeiende jongens. En dan wordt het een andere zaak.

Is de geaardheid van een adjunct-directeur van een jongensinternaat aldus een *issue*? In principe alleen voor zover het invloed op zijn functioneren zou hebben.

Of dat hier aan de orde was, blijft een vraag ter beoordeling aan de lezer. Intussen lijkt het erop, dat men in april 1925 beter iemand anders had kunnen benoemen als ‘gouverneur voor de jongere jongens’.

Was Telder dan niet geschikt om met jongens om te gaan? Eigenlijk was hij dat op een bepaalde manier juist wél.

Wat betreft zijn inborst en habitus was Telder eigenlijk in zeer goed gezelschap. Om deze vreemde vaststelling te verduidelijken, citeren wij hier een en ander over de befaamde Engelse pedagoog dr. Cecil Reddie (1858-1932), zoals omschreven door de oud-internist Walle M. van Popta in zijn proefschrift: *De Landerziehungsheime (New Schools, Ecoles Nouvelles)*, (Paris, Amsterdam 1929):

Telder

‘Wanneer we de geschiedenis van de nu bestaande Landerziehungsheime, Ecoles Nouvelles, New Schools, nader gaan beschouwen, dan is er één persoon op wie deze nu reeds in verschillende landen bestaande scholen terug zijn te voeren. Deze man is dr.Cecil Reddie, de stichter van de New School Abbotsholme. [...] We zagen reeds eerder, dat Reddie een beslist tegenstander is van coëducatie. Ook later zullen we nog zien, hoe het voor- of tegenstander hiervan zijn zeer vaak samenhangt met het eigen karakter van de betrokken persoon. We zagen, hoe Reddie zelf zich nooit tot het vrouwelijke geslacht aangetrokken voelde. Zijn leiderschap van de meisjesschool was een mislukking. [...]

Reddie is ook overtuigd van de sterkende invloed, die ervan uitgaat, als men de jongens eraan gewent zichzelf en anderen naakt te zien. Niets werkt zo prikkelend op de nieuwsgierigheid als het half verborgene, zo ook de half verborgen naaktheid, die bij verkleden, bij baden met zwembroek en tal van andere gelegenheden kan optreden.’ (37)

Het bovenstaande doet ons sterk aan Telder denken. Hij was eigenlijk een soort 20ste-eeuwse Reddie.

Baarn

Eerder zijn al voorbeelden gegeven van Telders pennenvruchten in het *Internaatnieuws*. Nu bezien we enkele afleveringen van *Animo*, het schoolblad van het Baarnsch Lyceum. In Baarn bevond Telder zich als leraar

Telder

uiteraard tussen jongens én meisjes. Het is interessant om na te gaan, of hij nu uit een wat meer coëducatief vaatje tapte. Welnu; dat deed hij niet. Het waren in Baarn precies dezelfde ontboezemingen:

‘Zwerven en kamperen behoren tot de gelukkigste dingen die je doen kunt. De wereld is groot en vol schoonheid. [...] Een jongen is een zoon der wegen, een reiziger, een pelgrim naar onbekende verten. [...] ...geef mij maar het kleine kampje aan de rivier waar je 's morgens je ochtendbad neemt in het stromende water...’

Dit was in 1933; drie jaar later herhaalde zich dit thema in een stukje getiteld: ‘Iedere dag heeft zijn gouden verwachtingen’:

‘Wij binden bij de Regge al onze spullen op ons hoofd en trekken er dwars doorheen.’ (38)

De verstandhouding Do-Telder

In een brief aan het curatorium uit 1966, waarin hij verhoging van zijn pensioen verzocht, schreef Telder onder andere:

Telder

‘Zeventien van de beste jaren van mijn leven (van mijn 23ste tot mijn 40ste) heb ik in het internaat gewerkt, het samen met ds. Vunderink tot een bloeiende zaak gemaakt.’

Ze waren ook inderdaad een effectief tweetal geweest. Eén van de gouverneurs van destijds verklaarde achteraf dat Telder, naast de Do, vaak de rol van ‘Zwarte Piet’ moest vervullen. Hij bedoelde daarmee, dat Telder toch vaak vrij streng moest optreden, dáár waar de Do zich kon veroorloven om een beetje soepel te zijn. Maar dit stond hun goede verstandhouding niet in de weg, integendeel.

De terminologie op de briefkaart uit Ommen, waarmee Telder de Do vroeg om de post op te zenden, wijst ook op een zekere gemoedelijkheid, een goede onderlinge verstandhouding.

Maar toch? In oktober 1936 deelde de Do aan de curatoren mee, dat Telder, na twaalf jaar gouverneurschap, het internaat zou gaan verlaten. Hier kwam weer tot uiting, dat de Do Telder hardnekkig met de term ‘gouverneur’ bleef betitelen. Hij hield hem op afstand.

En negen jaar later schreef Telder vanuit Bandung naar de curatoren (in de brief waarin hij om zijn definitieve ontslag vroeg) lyrisch over ds. Van Dijk: ‘Wat ik van ds. Van Dijk geleerd heb, is nog steeds de basis van mijn werk.’

Over ds. Vunderink werd toen met geen woord gerept.

Een goede onderlinge verstandhouding, maar blijkbaar toch met beperkingen. (39)

Telder

Geloof

Telder was gevoelig voor theosofie, maar in 1936 nam hij toch duidelijk afstand van, bijvoorbeeld, Krishnamurti:

‘Niemand gelooft nog, dat deze wereldleraar ook maar in de verte iets met Jezus van Nazareth te maken heeft.’

Vooraf via de natuur kwam Telder tot religieus besef: ‘Wie de natuur ziet als een openbaring van God, raakt er niet aan uitgekeken.’ Dat schreef hij in 1937, na zijn Indische reis. Iets later publiceerde hij *God weet het, er is een plan voor deze wereld* (Voorhoeve, Den Haag, z.j., opnieuw gepubliceerd door Kok, Kampen).

Uit dit alles spreekt een sterk geloof; maar tot welk kerkgenootschap behoorde Telder nu eigenlijk?

In Meppel en later in Staphorst was zijn familie Nederlands hervormd. Maar er zijn aanwijzingen dat hij zich bij zijn theologische studie op Kampen richtte, en dát zou kunnen wijzen op overgang naar de gereformeerde kerk. Op het eind van zijn leven heeft Telder gekozen voor wonen en werken in een uitgesproken katholieke uithoek van Nederland: Zuid Limburg. Maar op Telders persoonskaart uit het bevolkingsregister stond, ook in de Zuid-Limburgse episode, nog steeds: kerkelijke gezindheid: NH. (40)

Wij houden het erop, dat hij hervormd is gebleven, maar het blijft een beetje twijfelachtig.

Telder

Politiek

Nog moeilijker is het, om vat te krijgen op de vraag waar Telder nu in politieke zin stond.

De Oxford Groep, en Telders geprononceerde betrokkenheid daarbij, geeft voor deze vraagstelling nauwelijks houvast.

Telder ging naar Indië op uitnodiging van Shell en op kosten van het Deterdingfonds. De verhoudingen lagen destijds in het zakenleven, en zeker binnen een maatschappij als de 'Koninklijke', zódanig dat Telder nimmer één van de uitverkorenen voor zo'n propagandareis zou zijn geweest, als hij politiek uitgesproken links was geweest.

Telders boek *De zon tegemoet* (Paris, Amsterdam 1937), een soort rapportering over deze reis, verschaft geen duidelijkheid. In het hoofdstuk over de Koninginnedag, waarbij hij een toespraak van gouverneur-generaal jhr. B.J. de Jonge beschreef, gaf hij als commentaar: 'Op de gouverneur-generaal rust hier wel een geweldige verantwoordelijkheid; wat dat betreft doet de staatsvorm aan de fascistische denken.'

Dit lijkt bepaald geen uitgesproken rechtse observatie, maar elders in hetzelfde boek schreef Telder weer iets, dat moeilijk met het voorgaande is te rijmen. Hij had het hier plotseling over Duitsland:

'Hier en daar fladdert een hakenkruisvlaggetje. Het is moeilijk om Duitsers te begrijpen. Menno ter Braak noemt ze: een halfbeschaafde natie. Dat zou

Telder

ik hem niet graag nazeggen. Maar ánders zijn ze toch wel. Geen mens zou in ons land ooit zo vereerd kunnen worden als Hitler in Duitsland.'

Vervolgens citeerde Telder Emil Ludwig:

'Om een vergadering van tweehonderd mensen te kunnen toespreken laat hij gewichtige conferenties met belangrijke figuren in de steek. Hij hoort bij het volk. Zijn afkomst verloochent hij niet. Het sympathiekst is hij als hij tussen de arbeiders staat, mijnwerkersvrouwen troost, kinderen toespreekt.'

Om daar zelf weer aan toe te voegen:

'Ondanks alles mag ik hem toch wel, geloof ik.'

Een vreemde vaststelling.

Telders bevlogenheid bij de collecte voor het Finse Rode Kruis in februari 1940 zegt intussen niets over zijn politieke houding. In het voorjaar van 1940 immers wist nog niemand van Hitlers plannen om de Sovjet-Unie aan te vallen, waardoor toen Finland automatisch een bondgenoot van Duitsland zou worden. Iedere rechtgeaarde Nederlander had aanvankelijk sympathie voor het heroïsche Finse volk.

Maar wat te denken van een bijdrage door Telder in *Reflector* (het schoolblad van de Zeister lyceïsten), maart 1940. Ook dit stond in verband met de heroïsche strijd van de Finnen tegen de Russen. Het was getiteld:

Telder

‘Het Lied der Helden, de Kalevala, het Finsche epos’. Behalve in deze titel keerde het woord ‘held’ enige malen in het stukje terug, evenals de aan Kipling ontleende frase: ‘Wij zijn van één bloed, gij en ik!’ En tenslotte struikelen we over termen als: stamliederen, triomf, leider, nationale beweging.

Een rechtgeaarde socialist zou dit alles niet gemakkelijk uit zijn pen hebben gekregen. (41)

Maar een overtuigend beeld met betrekking tot Telders politieke kleur is met het bovenstaande nog niet gegeven.

Noten - Telder

- 1) Gegevens familie, beroep en domicilie: Persoonskaarten CBG, Den Haag, bevolkingsregisters Meppel en Staphorst. (Het adres in Staphorst is door een grenswijziging in 1961 binnen de gemeente Meppel komen te liggen.) Het waren eenvoudige lieden: Willem Telder was zelf het derde kind van totaal twaalf kinderen van het echtpaar Telder-Kraak. Grootvader Telder was smid. Drie van zijn broers waren banketbakker, één smid, één smidsknecht en één slagtersknecht. Er waren grote zorgen in die familie: één van de banketbakkers en nog een broer (zonder beroep) moesten betrekkelijk jong - respectievelijk op 27- en 18-jarige leeftijd - in krankzinnigengestichten worden opgenomen.

Telder

- Tegenslag bleef de familie achtervolgen: dochter Maria, handwerkonderwijzeres van beroep, pleegde op 49-jarige leeftijd suicide.
- 2) Bijzonderheden Delftse padvinderij Telder: Secretariaat 'Delftsche Zwervers' (A.van Ziel); het is niet ondenkbaar, dat de naam 'Delftsche Zwervers' door Telder bedacht is.
  - 3) Citaat over Krishnamurti: Telder 26-27; (Mevrouw Annie Besant was een vooraanstaande adept van K.); Telders verhaal over frommelen met papiertjes: INF 3.
  - 4) Voordracht Telder door de Do: Notulen CV 4.4.1925, A-Lyceum CCZ; afstudeerdatum: 26.3.1925: Dossier P. Telder, A-Lyceum CCZ.
  - 5) Gouverneur voor de jongere jongens: Notulen CV 4.4.1925, A-Lyceum CCZ; direct al adjunct-directeur: IN JG 29-3 (feb/mrt.1947), A-PJB; eeuwige tweede man: INF 31.
  - 6) Wellicht moeilijk inpasbaar in ingenieurswereld?: INF 26, INF 39, INF 47.
  - 7) De curatoren dachten er anders over: Notulen CV 28.8.1926, A-Lyceum CCZ; klachten Telder over juffrouw d'Engelbronner: brief Telder dd.29.1.1927 aan de secretaris van het curatorium, mr. J.F. van Beeck Calkoen, Dossier E. d'Engelbronner, A-Lyceum CCZ.
  - 8) Intrede Oskamp verzwakte poistie Telder: INF 22, INF 64; leraar aan Baarnsch Lyceum met ingang van 1931: overzicht periode juni 1931-juni 1932, prospectus Baarnsch Lyceum, Archief F.J. Booy, Baarn.
  - 9) Schooltroep: *Het Leidersblad* (Schefferdrukkerij, Dordrecht) JG 11-10 (okt.1927); Een 'schooltroep' was een nieuw verschijnsel, nog maar twee maanden eerder (augustus 1927) werd melding gemaakt van de eerste schooltroep, te Oostburg: *Het Leidersblad* JG 11-8 (aug.1927).
  - 10) Eerde bij Ommen; ook stond elders in Ommen de speciaal voor de padvinderij gebouwde Ada's Hoeve, waar Telder nog bij verschillende gebeurtenissen zou verblijven; voortrekkers: padvinders ouder dan 17 jaar; bijzonderheden verdere padvindersloopbaan Telder: Archief Hoofdkwartier Scouting

Telder

Nederland, Baarn; Koot 134, 140-141, 159; *Het Leidersblad* (Schefferdrukkerij, Dordrecht) JG 4-4 (16.2.1920), JG 11-10 (okt.1927); *Kampgids Jamboree 1937*.

- 11) Bijzonderheden over de Wandervogel: Gillis 139-153.
- 12) Salarissen gouverneurs op het internaat 1928, 1929: stukken uit 1928 en 1929, afkomstig uit het internaat, archief A. Steensma Zeist; daarbij valt overigens op dat de Do zijn eigen familieleden extra lage salarissen betaalde; kwitanties bijlessen (voornamelijk van Telder, maar ook van enkele leraren aan het Zeister lyceum: J.W. Koning en E. van Ewijk): Ibid.
Wij beschikken met betrekking tot Telder slechts over kwitanties lopend over vijf maanden tijdens de cursus 1928/1929 en zes maanden tijdens de cursus 1929/1930. Die stukken geven aan, dat het maar om enkele internisten ging. Toch bracht het Telder tijdens die twee cursussen respectievelijk f 151,- en f 102,50 op.
Verdiensten in Baarn: Gegevens dienstverband ir. P. Telder, Archief Baarnsch Lyceum; publicaties: uitdraai Centrale Catalogus, KB Den Haag; omschrijving filosofie Krishnamurti: Internetsite Krishnamurti; Waldemar Gurian: anti-nazi publicist, die Duitsland in 1934 ontvluchtte: Internetsite W. Gurian; boekbespreking over *Een land van avontuur: Animo* (dec.1933), Archief F.J. Booy, Baarn; In een boekbespreking werd gesuggereerd dat het wel de ondertitel had kunnen dragen: *Populaire natuurkunde voor kinderen van 10 tot 80 jaar*. Voorts stond er: 'Tja, als je zó natuurkunde mag leren, kan ik me voorstellen dat alle leerlingen graag naar school zouden gaan;' noodzaak moeder en zuster (vermoedelijk Aaltje) financieel te steunen: INF 64, brief dd.29.5.1940 Telder aan H.Th. s'Jacob, Dossier P. Telder, A-Lyceum CCZ.
- 13) Van verschillende zijde: INF 3, INF 22, INF 56, INF 64, INF 71, INF 72; bezinningstechniek onder leiding van Telder gepraktiseerd: INF 56; 'bovenal' (etc): INF 3; uitleg sharing (openbare biecht): De Jong (1949) 201; het onconventionele: De Loor 224; Telder organiseerde: INF 22, INF 56; of Telder ook bij de organisatie van de Baarnse

Telder

- Oxford Groep bijeenkomsten betrokken is geweest, is ons niet bekend; De Do hield zich op de achtergrond: INF 71.
- 14) Verzoek van de Do aan curatoren, met betrekking tot zijn zoon Jo: Notulen CV 7.7.1932, A-Lyceum CCZ; 'die thans moeten worden afgewezen': de Do doelde op aspirant-internisten, die nog nèt te jong waren voor de middelbare school, waar wél op termijn voor het lyceum en het internaat bestemd waren; stichting Dependance, operationeel vanaf sept.1933: Notulen CV 13.9.1933, A-Lyceum CCZ; komst echtpaar Vunderink-Ouwehand bedreigend voor kansen Oskamp en Telder: INF 22.
- 15) Een reis voor rekening van het Deterdingfonds 'dat jonge Nederlanders naar Indië uitzond': De Jong *Het Koninkrijk* (etc.) Deel I 394; per jaar vier leraren: INF 56; Deterdingfonds: ook werd wel gesproken van het J.P. Coenfonds: Overzicht Baarnsch Lyceum 1935/1936, Archief F.J. Booy, Baarn; reis iets verlengd: INF 56; in januari 1936 terug: Booy 243; boekpublicatie terzake: uitdraai Centrale Catalogus, KB Den Haag; in *Internaatnieuws*: IN JG 21-3 (jan.1936), A-PJB; in *Animo*: JG 12-3 (feb.1937), Archief F.J. Booy, Baarn.
- 16) Lyrische beschrijvingen: Telder 205-206; naderend afscheid: dat zou per 1.1.1937 zijn; aankondiging daaromtrent, door de Do: Notulen CV 14.10.1936, A-Lyceum CCZ.
- 17) Telder woonde in Baarn: zie naamlijst IN JG 22-1 (okt.1936); Telder's thuisadres staat daar vermeld als: Eemnesserweg 102, Baarn; vgl.mededeling (per e-mail) dd.31.3.2006 J.W.M. Saal-van Rienen, Gemeente Baarn aan schr.: Telder kwam niet voor op de betreffende bewonerskaart; intensiever contact Zeist-Baarn toegeschreven aan dubbelfunctie Telder: Booy 220; dual-meets met Baarn: G.C. Dun in *Reüniebrochure 1996* (Hermitage), 9, INF 26, INF 39, INF 47; in één adem genoemd: Booy 220; zeer sportieve 'Zus' Bartlema, van wie Telder verrukt was: INF 3.
- 18) Melding Do aan curatoren: Notulen CV 14.10.1936, A-Lyceum CCZ; huldiging en afscheid op reünie: IN JG 22-3 (feb.1937), A-PJB; afscheidsstuk Telder: IN JG 22 Reünienummer (19.12.1936), A-PJB.

Telder

- 19) Publicaties: uitdraai Centrale Catalogus, KB Den Haag; die vertaling van Baden-Powell's boek verscheen - vreemd genoeg - in twee versies, en ook bij twee uitgeverijen: J.M. Meulenhoff en de Wereldbibliotheek, beiden in 1939.
- 20) Opname in sanatorium: Notulen CV 22.9.1937, A-Lyceum CCZ; Telder terug op het internaat: Ibid.; Oskamp overleden dd.15.11.1937: INF 22, IN JG 23-2 (nov.1937), A-PJB; kamer temidden van de jongens: Notulen CV 14.9.1938, A-Lyceum CCZ; liever directeur dan rector: Notulen CV 19.4.1939, A-Lyceum CCZ; suggestie Do over opvolging en gunstige reactie curatoren: Ibid.
- 21) Ontslag in Baarn per september 1939: overzicht periode juni 1939-juni 1940, prospectus Baarnsch Lyceum, Archief F.J. Booy, Baarn, *Animo* (nov.1939), Archief F.J. Booy, Baarn; zie ook brief dd.29.5.1940 Telder aan H.Th. s'Jacob, Dossier P. Telder, A-Lyceum CCZ; veel gouverneurs met ontslag: Notulen CV 20.9.1939, A-Lyceum CCZ; vervangen van Koning: brief dd.29.5.1940 Telder aan H.Th. s'Jacob, Dossier P. Telder, A-Lyceum CCZ; vermelding als adjunct-directeur in naamlijst: IN JG 25-1 (okt.1939), A-PJB; hoedanigheid bevestigd door INF 55; slaapkamer tevens kantoor Polet: INF 20; situatie vanaf september 1939: INF 30; een aardig stukje: IN JG 25-2 (nov.1939), A-PJB; de datum van het jubileum was eigenlijk 27 oktober, maar dat viel in de herfstvacantie, dus men stelde het feest enkele dagen uit.
- 22) 'Draaiboek' met daarin vermeldingen over de Do en Telder: IN JG 25-5 (feb.1940), A-PJB.
- 23) Inzameling Finse Rode Kruis: IN JG 25-5 (feb.1940), A-PJB; situatie vanaf februari 1941: INF 3, INF 30; IN JG 26-1 (okt.1940), A-PJB.
- 24) Briefkaart dd.22.7.1940 Telder aan de Do, A-GKW, Diversen; Schatzenburg: een buitenplaats bij Dronrijp, het zomerverblijf van de ouders van Van Beijma.
- 25) Elfstedentocht (Telder, Dun en Bins): IN JG 26-3 (mrt.1941), A-PJB; vordering gehele internaat met ingang van juli 1941: INF 30.
- 26) Personele situatie op Blanda, september 1941: Notulen CV 5.9.1941, A-Lyceum CCZ; uitgebreide omschrijving: IN JG 27-1

Telder

- (okt.1941), A-PJB, INF 65; Toos Bakker werkte tevens als apothekersassistente bij Apotheek Van Santen aan de Slotlaan.
- 27) Moeite, sympathieën en antipathieën niet te laten blijken: INF 3, INF 70, INF 71; samenkomsten op Telders kamer werden storend gevonden: INF 85; ongunstig gerapporteerd: Notulen CV 7.7.1942, A-Lyceum CCZ; positie op het internaat onmogelijk geworden: Notulen CV 16.9.1942, A-Lyceum CCZ.
- 28) Briefschrijvers onder leiding van Daan Hanekuyk; omschrijving klacht: Notulen CV 7.7.1942, A-Lyceum CCZ; uiteenlopende verhalen: INF 3, INF 64, INF 71, INF 72; 'zwemincident': INF 71; Van Wely en Rommes gouverneurs op Blanda per september 1942: naamlijst in IN JG 28-1 (okt.1942).
- 29) Adres Zeist (Homeruslaan 19, vanaf 2.9.1942): Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; didactische gaven: INF 64.
- 30) Benoeming bij Protestantse kerk, Batavia: Notulen CV 17.5.1947, A-Lyceum CCZ; inschrijving te Batavia per 8.7.1947: Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; mogelijkheid (onder voorwaarde) terugkeer op lyceum: Notulen CV 17.5.1947, A-Lyceum CCZ; benoeming Bandung per 1.7.1949: brief dd. 1.7.1949 Telder aan curatorium, Dossier P. Telder, A-Lyceum CCZ; zie ook brief uit 1961 (exacte datum niet bekend) Telder aan E.R. d'Engelbronner, Den Haag, Archief betrokkene; eervol ontslag (etc.): Notulen CV 11.9.1949, A-Lyceum CCZ.
- 31) Telder terug in Staphorst per 1.6.1950: Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; overlijden moeder 7.7.1950: Persoonskaart Trijntje Telder-Bouwmeester, CBG, Den Haag; wij vermoeden dat Telder als executeur is opgetreden, en dat hij het voormalige kosthuis (Werkhorst N19, Staphorst) heeft willen aanhouden: van 1 juni 1950 tot 16 augustus 1950 was hij er zelfs formeel ingeschreven; domicilie Telder Staphorst en Bandung, tot 9.11.1953: Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag.
- 32) Kort dienstverband bij ISS (het beviel hem daar niet): brief uit 1961 (exacte datum niet bekend) Telder aan E.R. d'Engelbronner, Den Haag, Archief betrokkene; Telder stond in Den Haag ingeschreven

Telder

- op adres Molenstraat 27: Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; betrekking Djakarta (Chr.HBS) 1954-1958: brief uit 1961 (exacte datum niet bekend) Telder aan E.R. d'Engelbronner, Den Haag, Archief betrokkene; korte tijd in Staphorst (18.2.1958 tot 1.9.1958): Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; Grotius College: Ibid.; bij zijn sollicitatie ontdekte hij dat hij met zijn civiel-ingenieurschap eigenlijk voor natuurkunde niet bevoegd was. Dat had hij decennia lang gegeven. En hoe! Door een speciale bechikking van de minister van onderwijs is Telder toen 'gered': INF 64; naar Suriname (van 20.2.1961 tot 26.8.1964): Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; citaat: 'nu breng ik' (etc.): brief uit 1961 (exacte datum niet bekend) Telder aan E.R. d'Engelbronner, Den Haag, Archief betrokkene; gegevens publicaties van 1950 tot 1961: uitdraai Centrale Catalogus, KB Den Haag.
- 33) Het laatste traject (van 26.8.1964 tot Telder's overlijden op 9.4.1972) met een onderbreking (Suriname, van 27.6.1966 tot 6.2.1967): Persoonskaart Telder, CBG, Den Haag; een indicatie voor een dienstverband bij het Henric van Veldeke College Maastricht: overlijdensadvertentie, knipselcollectie CBG, Den Haag; gegevens kasteel Cortenbach: brief dd.6.4.2006 Gemeente Voerendaal aan schr. Of sprake was van betaald wonen danwel wonen in ruil voor te verrichten werk? Het kasteel werd bewoond door verschillende personen (familie, dienstpersoneel, kostgangers). Telder stond in de gemeentelijke administratie van Voerendaal vermeld als kostganger. Gegevens laatste zestien publicaties: uitdraai Centrale Catalogus, KB Den Haag; gegevens in verband met overlijden: Persoonskaart Telder en overlijdensadvertenties, knipselcollectie CBG, Den Haag.
- 34) Doorgaans een goed gesprek: INF 55; humor, ook grappen over ernstige zaken: INF 3; fantasieën over zwerven in de oerbossen: Telder 205; een wonder dat hij het zolang heeft uitgehouden: INF 51; zwemmen bij voorkeur naakt: INF 64; zie ook beschrijving door Telder van een 'ochtendbad in het stromende water': *Animo* JG 10-

Telder

- 4 (1933), Archief F.J.Booy, Baarn; openluchtles Telder: Ch. Destrée in *Reüniebrochure 1996* (Hermitage), 13.
- 35) Foto Schiphol (vermoedelijk in 1937): Archief F.J. Booy, Baarn; inspireren en ook irriteren: INF 72; sympathie en antipathie: INF 26, INF 39, INF 47; goedennacht wensen: INF 18.
- 36) ‘Overduidelijk homofiel’: INF 79; ‘Pas later’ (etc.): INF 18; ‘Geen harde feiten’ (etc.): gecombineerd interview met INF 26, INF 39 en INF 47; oordeel van de oud-collega: INF 3; zie voor bloemrijke vermeldingen over Zus Bartlema ook: bijdrage G.C. Dun in *Reüniebrochure 1996* (Hermitage), 9, Booy 220.
- 37) Citaten over dr. Cecil Reddie en Abbotsholme: Van Popta 30, 43-44.
- 38) Citaten uit *Animo*: JG 10-4 (1933), JG 11-5 (juli 1936) en JG 15-4 (maart 1940), Archief F.J. Booy, Baarn.
- 39) ‘Samen met ds. Vunderink (het internaat) tot een bloeiende zaak gemaakt’: brief 23.5.1966 Telder aan curatorium, Dossier P.Telder, A-Lyceum CCZ; Zwarte Piet rol: INF 3; mededeling vertrek Telder: Notulen CV 14.10.1936, A-Lyceum CCZ; gemoedelijkheid, goede onderlinge verstandhouding: briefkaart dd.22.7.1940 Telder aan Vunderink, A-GKW; over Vunderink werd niet gerept: brief dd.1.7.1949 Telder aan curatorium, Dossier P.Telder, A-Lyceum CCZ.
- 40) Telder nam afstand van Krishnamurti (en citaat): Telder 26-27; citaat over openbaring van God: Telder 205; *God weet het*: uitdraai Centrale Catalogus, KB Den Haag; kerkgenootschap familie: gegevens familie, Persoonskaarten CBG, Den Haag, bevolkingsregisters Meppel en Staphorst; bij theologische studie gericht op Kampen: INF 56, INF 64; studie vanuit Kampen; dit zou kunnen wijzen op overgang naar de gereformeerde kerk: althans, in het geval van de Gereformeerde Universiteit (Broederweg); persoonskaart uit Bevolkingsregister, met commentaar gestuurd met brief dd.6.4.2006 Gemeente Voerendaal aan Schr.
- 41) Nimmer één van de uitverkorenen: INF 56; fascistisch aandoende staatsvorm: Telder 77; citaat over Duitsland en Hitler: Telder 9; Emil Ludwig (1881-1948), Duitse journalist en biograaf, anti-nazi en

Telder

bijaldien grotendeels buiten Duitsland verblijvend: Internet-site (Wikipedia): E.Ludwig; bevoegenheid bij de collecte: IN JG 25-5 (feb.1940), A-PJB; stukje 'het Lied der helden': *Reflector* JG 9-4 (maart 1940), Archief J. Groen, Bloemendaal.